

Bouwen aan vertrouwen

Advies aan de
provincie Utrecht

Inhoud

Acht jaar adviseren door de PCL: terugblik en vooruitblik door PCL-voorzitter Dorien de Wit	5
Advies: Bouwen aan vertrouwen	11
Blogs	33
‘Stille top’, comfortabel of stilte voor de storm?	34
Vertrouwen krijg je door het te geven	36
Bouwen aan vertrouwen – Hoe dan?	38
Polderen revisited	40
De afgehaakte overheid, het politieke debat moet terug!	42
Nawoord Huib van Essen, gedeputeerde provincie Utrecht	45
Adviezen	48
Colofon	51

Acht jaar adviseren door de PCL: terugblik en vooruitblik

Het is een groot genoegen om met een deskundig en prettig gezelschap adviezen uit te brengen aan de provincie Utrecht. Dat is mijn ervaring als voorzitter van de Provinciale Commissie voor de Leefomgeving in de afgelopen 8 jaar. Vanaf de zijlijn en in alle onafhankelijkheid konden wij ons richten op de beleidsmatige inspanningen en ambities van achtereenvolgende colleges van Gedeputeerde Staten, Provinciale Staten én hun ambtenaren.

De leefomgeving is een breed begrip, evenals adviseren. Gevraagd en ongevraagd bogen wij ons over tal van thema's, met uiteenlopende werkvormen. Zo brachten wij een animatiefilm uit over bodemdaling. We organiseerden een bijeenkomst met gemeenten en maatschappelijke organisaties over een Gezonde Leefomgeving. Samen met onze Zuid-Hollandse evenknie de PAL brachten we een advies uit over perspectief voor het Groene Hart.

Onze jonge onderzoekers riepen in vier korte filmpjes de provincie op energietransitie voortvarender ter hand te nemen. We belegden een expertmeeting over Slimme Mobiliteit. En

uiteeraard reageerden we op visiedocumenten, zoals de Omgevingsvisie en de Landbouwvisie. We adviseerden - geregeld in afstemming met de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit - over wonen, recreatie, klimaat, circulariteit en energie. Steeds zochten we naar de meest effectieve vorm om onze boodschap aan te scherpen en over te brengen.

We zagen dat de provincie in de afgelopen jaren weer een sterkere positie kreeg. De discussie over die onduidelijke middenlaag in het openbaar bestuur heeft plaatsgemaakt voor erkenning en waardering. Als PCL zagen we, en moedigden we aan, dat de provincie een stevige rol kon nemen

om grote maatschappelijke onderwerpen te agenderen, expertises te verbinden en initiatieven te nemen om gemeente-overstijgende thema's verder te brengen.

Gedurende onze laatste periode heeft de PCL, deels met een vernieuwde bezetting, vier adviezen uitgebracht, die als geheel een goed beeld geven van ons advieswerk.

Ten eerste is daar het Magazine Groen, een kwestie van Doen! Dit, op een breed publiek gericht magazine vol inspiratie en pleidooi voor groen in steden en dorpen, is een ondersteuning van het provinciale programma Groen Groeit Mee.

Ten tweede adviseerden we de provincie tweemaal over de ruimtelijke puzzel die de provincie legt op basis van het Rijksprogramma NOVEX en de eigen Omgevingsvisie. In het eerste PCL-advies stond het begrip grenzen centraal. Dat kwam op drie manieren aan bod: De ecologische en sociale grenzen centraal stellen, zodat we de problemen niet doorschuiven naar onze kleinkinderen; Over provinciegrenzen heen kijken, want de ruimtelijke opgave kent ook geen grenzen; Grenzen aan de plek: de ruimtelijke kwaliteit is niet per definitie gebaat bij een stapeling van bestemmingen. Het tweede advies over de ruimtelijke puzzel is een dringende oproep om keuzes te maken omdat niet voor alle ambities

ruimte is. De PCL daagt de provincie uit hier en nu te bepalen welke richting het op gaat. 'Toets de ambities die het Rijk hier neerlegt aan het Utrechtse verhaal, maak (pijnlijke) keuzes en toon bestuurlijke lef!'

Ons derde advies gaat over ruimtelijke kwaliteit. Door de toenemende druk op de ruimte en toenemend capaciteitsgebrek bij gemeenten is steeds minder aandacht voor ruimtelijke kwaliteit in gebiedsprocessen. Tegelijkertijd krijgt de provincie een grotere rol in de ruimtelijke ordening en een steviger verantwoordelijkheid in het versterken

van de Utrechtse kwaliteiten, zoals die in de Omgevingsvisie staan. Ons advies biedt handreikingen om ruimtelijke kwaliteit hoog op de agenda te houden. We reiken manieren aan om vooral het begrip 'toekomstwaarde' naast 'gebruiks- en belevingswaarde' inhoud te geven. Daarnaast adviseren we te bevorderen dat de provincie Utrecht een echte

'bouwcultuur' ontwikkelt, gericht op een sterke ruimtelijke kwaliteit.

Ons vierde en laatste advies ligt voor u en heeft als thema het versterken van vertrouwen in de provincie. De aanleiding hiervoor is de overtuiging dat de provincie een stevige rol kan en moet spelen in de grote opgaven en transities waar Nederland voor staat. Daarvoor is het noodzakelijk dat

“Ons advies biedt handreikingen om ruimtelijke kwaliteit hoog op de agenda te houden”

inwoners, bedrijven en organisaties vertrouwen hebben in de overheid en dat de overheid vertrouwen geeft aan haar inwoners. De PCL organiseerde een serie bijeenkomsten, een College Tour, met sprekers en publiek om te onderzoeken waardoor het vertrouwen afneemt en hoe gewerkt kan worden aan herstel van vertrouwen tussen overheid en inwoners.

We voelen ons gesterkt in het agenderen van dit thema door de grote belangstelling voor de College Tour: de sprekers en gesprekken konden rekenen op ruime belangstelling en inbreng van bestuurders en professionals uit de hele provincie. Ons advies moedigt aan zowel de huidige representatieve democratie te versterken alsook om burgerinitiatieven meer ruimte te geven in het belang van het versterken van vertrouwen. Met dit advies, om te bouwen aan vertrouwen, sluit de huidige PCL haar werkzaamheden af. We geven het graag mee aan onze opvolger, UtrechtAdvies, om erover in gesprek te blijven met de provincie.

Deze vier adviezen geven, wat ons betreft, een goed beeld van het werk van de PCL: we agenderen onderwerpen die van belang zijn voor het werk van de hele provincie, die meestal meer dan een enkel beleidsterrein beslaan en die een appèl doen op bestuurlijke verantwoordelijkheid, een moreel kompas en realiteitszin.

Daardoor zijn we als adviesorgaan ook lastig: we raken aan vragen die niet met een eenvoudig technocratisch antwoord zijn af te doen. We spreken GS en PS aan op hun drijfveren en hun belangrijke opdrachten. We hebben in de afgelopen acht jaar dan ook geregeld ervaren dat adviseren met meer genoegen gepaard gaat dan geadviseerd worden. Wij hebben ervan geleerd hoe belangrijk het is in gesprek te blijven met de ontvangers van onze adviezen. Niet om ons gelijk te halen, maar vooral om als noodzakelijke en nabije tegenkracht vragen te blijven stellen en aanbevelingen te doen, en daarmee de bijdrage van de provincie aan het leven van haar (toekomstige) inwoners zo waardevol mogelijk te maken. We hebben hier met plezier aan gewerkt!

Dorien de Wit
Voorzitter PCL, 2015-2023

Advies: bouwen aan vertrouwen

“Er ligt een grote opdracht voor iedereen die politieke of bestuurlijke verantwoordelijkheid draagt om mensen houvast en hoop te bieden in een tijd van grote veranderingen”, aldus de Koning in zijn Troonrede van dit jaar. Dat geldt dus ook voor het nieuwe provinciaal bestuur, dat na de turbulente verkiezingen van het voorjaar aan de slag is gegaan. Dat bestuur ziet zich gesteld voor een aantal grote uitdagingen: energie, klimaat, landbouw, woningbouw, mobiliteit en ook het huisvesten van statushouders.

Op elk van die thema's zijn majeure ingrepen noodzakelijk. Een flinke klus voor de nieuwe Provinciale en Gedeputeerde Staten en niet alleen omdat oplossingen in technische zin soms ingewikkeld zijn. We weten dat beleid op deze terreinen vaak kan rekenen op forse reacties in delen van de samenleving. Die reacties hebben te maken met de reële en vermeende beleving van burgers dat ruimtelijke ingrepen zoals het plaatsen van windmolens, de aanpak van de stikstofproblematiek of het huisvesten van statushouders, negatief voor hen uitpakken.

Daarnaast is er nog iets anders aan de hand. In belangrijke mate vindt de beleving van burgers een voedingsbodemp in een breder gevoel van ongenoegen over 'de' politiek. Het gevoel groeit bij delen van de bevolking dat er bij veel zaken over de burgers wordt beslist, zonder dat er naar hen wordt geluisterd en verschillende belangen worden gewogen. Er is daardoor een gebrek aan vertrouwen. Er lijkt sprake te zijn van een diepgewortelde vertrouwenscrisis tussen burgers en overheden waarin het soms lijkt of alleen standpunten er nog toe doen. Het luisteren naar elkaars belangen en waarden lijkt naar de achtergrond te zijn verdwenen, terwijl aandacht hiervoor cruciaal is om gemeenschappelijkheid en vertrouwen te creëren. Of, om in termen van de Koning te spreken, lang niet iedereen wordt houvast en hoop geboden.

Het versterken van het vertrouwen en het creëren van meer begrip en draagvlak tussen burgers

“Beleid op deze terreinen kan vaak rekenen op forse reacties in delen van de samenleving”

en overheden is in de ogen van de PCL een noodzakelijke voorwaarde voor het welslagen van provinciaal beleid, met name op de grote transities die onze leefomgeving gaan bepalen. Deze transities vragen veel van mensen.

Teneinde na te gaan hoe de provincie kan werken aan herstel van vertrouwen, organiseerde de PCL een reeks goed bezochte bijeenkomsten onder de naam 'College Tour'. Voor de bijeenkomsten nodigde de PCL diverse sprekers uit, elk met expertise over de oorzaken van het tekort aan vertrouwen of over de mogelijkheden om het vertrouwen terug te winnen.

Tijdens vijf bijeenkomsten werd hierover gesproken. Er kwamen verschillende facetten van het probleem aan bod, die leidden tot een nadere duiding van het probleem evenals tot mogelijke strategieën hoe het vertrouwen te herstellen. Over iedere bijeenkomst is een blog geschreven die in deze publicatie is opgenomen.

Geïnspireerd door verhalen van de verschillende sprekers en de discussies met de deelnemers tijdens de College Tour, heeft de PCL een advies opgesteld, gericht aan PS en GS. We hopen daarin aanknopingspunten te bieden voor het herstellen van het vertrouwen tussen (provinciale) overheid en burgers. Na een weergave van de analyses van de sprekers, treft u dit advies aan.

Wat is er aan de hand: de expert-analyses

In de media verschijnt steeds vaker kritiek op de overheid. Nieuwsberichten koppen over de toenemende kloof tussen stad en platteland en over groeiend wantrouwen jegens de overheid. Wat is er aan de hand? Is er daadwerkelijk sprake van een kloof tussen stad en platteland en een verminderd vertrouwen in de overheid? En zo ja, wat zijn daarvan de oorzaken?

Bron: jossedevoogd.nl

Josse de Voogd, onderzoeker en publicist, vertelde tijdens de eerste bijeenkomst van de College Tour dat er een gebrek is aan representatie in het parlement. Hij refereerde aan een rapport van de Staatscommissie Parlementair Stelsel uit 2018 en aan het onderzoeksrapport van René Cuperus en hemzelf, Atlas van Afgehaakt Nederland. Er is een groeiende afstand tussen groepen in de samenleving, vooral langs de scheidslijn van opleiding. Theoretisch opgeleiden zijn na de verzuiling in de stroom van globalisering, individualisering, liberalisering en kenniseconomie meegegaan, aldus de Voogd. Ze bepalen het debat, beheersen de media, zitten in besturen en hun voorkeuren en meningen vinden hun weg naar besluiten. Veel praktisch opgeleiden herkennen zich in het geheel niet in die cultureel liberale groep. Hun taal komt (letterlijk) niet meer overeen en zij herkennen hun eigen waarden niet in beleid en ontwikkelingen. Praktisch opgeleiden zijn geconfronteerd met onzekerheden over de hele linie, van de arbeidsmarkt en huizenmarkt tot de huwelijksmarkt. De Voogd noemt hen 'moderniseringsverliezers'.

Josse vertelde dat zijn analyses lijken uit te wijzen dat bewoners in de provincie Utrecht juist horen bij de aangehaakten, de winnaars. Utrecht valt onder de 'toekomst-optimisten' en in de burgerschapszone. Mensen in Utrecht zouden zich meer maatschappelijk betrokken voelen (gemeenschapszin) en meer vertrouwen hebben. Echter, aldus Josse, wanneer je inzoomt op de kaart van de provincie, dan zijn 'pockets' met minder optimistische, minder gelukkige

bewoners te zien. Wijken, dorpen waar het minder goed gaat, waar groepen wonen die de toekomst niet rooskleurig inzien. Daar kan het onbehagen sterk groeien. Bovendien heeft al dat geluk en optimisme volgens Josse ook een keerzijde: "Een provincie als een apenrots vol blijde en succesvolle D66 en GroenLinks stemmende bewoners leidt tot verdringing; er is niet voor iedereen plaats op die rots".

Deze toenemende economische en sociaal-culturele en soms ook geografische afstand leidt tot het verdwijnen van herkenning en vertrouwen in het openbaar bestuur. Publiek geloof in de democratie is gebaseerd op de overtuiging dat het systeem het goed voor heeft met al zijn burgers. Wanneer die overtuiging er niet meer is, keert men zich af en gaat men bijvoorbeeld radicaal stemmen (de proteststem) of helemaal niet stemmen.

“Utrecht valt onder de toekomst-optimisten”

In de vele media-uitingen wordt de scheidslijn tussen aan- en afgehaakt gelijkgesteld met de tegenstelling stad-platteland. De felle reacties van veel boeren tegen de stikstofplannen van de overheid en de opkomst van de BoerBurgerBeweging lijken dat beeld te stutten.

Foto: Heidi de Gier

Karel Smouter, filosoof en journalist bij de NRC, onderzocht die (vermeende) tegenstelling tussen (Rand)stad en platteland. Hij haalde in de tweede College Tour de term havermelk-elite aan om de culturele verschillen te categoriseren en toe te lichten. In zijn boek Blauw-wit-rood (2022) beschrijft Smouter het ontstaan van boerenprotesten aan de hand van de metafoor van een veenbrand met verschillende brandhaarden. Hij ziet één brandhaard in de kwestie wat de Nederlandse identiteit nu is en van wie die is: stad of platteland? Is de ‘echte’ Nederlander nu de boer of de boswachter, de pro-Pieten of juist de anti zwarte Piet demonstranten, de ‘hardwerkende’ gewone man of de havermelk drinkende yoga-yup?

Ook smeult er een brandhaard over de vraag van wie het landschap is, wat zich uit in verschillende opvattingen over landschap en natuur.

De laatste brandhaard is de vraag ‘wie bezit de microfoon’. Hoe kan iedereen meepraten, naar wie wordt geluisterd? De klacht daarbij is dat de microfoon in handen is van de ‘aangehaakten’ uit de Randstad. In het publieke debat is nauwelijks plaats voor het geluid uit de regio. Zij zijn letterlijk ongehoord.

In het verlengde hiervan noemde Karel ook dat beleid over het platteland vaak gemaakt wordt in Den Haag, terwijl leden van parlement en kabinet ook veelal uit de Randstad komen of daar wonen. Goede vertegenwoordiging ontbreekt daardoor.

Foto: Frank Ruiter

Eva Rovers, publiciste en medeoprichter van bureau Burgerberaad, deed in de tweede College Tour een oproep tot ‘echte democratie’, want, zo stelde zij, er is sprake van kwetsbaarheden in onze democratie.

“Te vaak heeft inspraak geen enkel effect”

Zo is er bijvoorbeeld sprake van een ‘diploma democratie’: 65% van de Nederlanders heeft een mbo-opleiding, terwijl van de leden van de Tweede Kamer maar 5% een dergelijk opleidingsniveau heeft.

Ook zijn de Randstadprovincies veel sterker dan de ‘periferie’ vertegenwoordigd in Den Haag. Dan is er een grote groep helemaal afgehaakt zoals de Voogd en Cuperus hebben laten zien. In haar boek Nu is het aan ons (2022) noemt Rovers nog een aantal redenen waarom de huidige, representatieve democratie niet volmaakt functioneert. Zo hekelt zij de schijn democratie, waarvan volgens haar sprake is. Te vaak heeft inspraak geen enkel effect en fungeert het als symbolisch ritueel, wat leidt tot veel frustratie en woede bij burgers. Rovers noemt ook het rechtstatelijk falen, met de toeslagenaffaire als triest dieptepunt, als belangrijke reden voor het afkalkend vertrouwen in de overheid. Het botert duidelijk niet tussen ‘de macht’ en de burgers.

Foto: Ruud Pos

“De samenleving weet niet altijd meer de overheid te bereiken”

Waarom het niet zo botert, vroeg ook de Raad voor het Openbaar Bestuur zich af. **Daan Roovers**, filosofe en lid van die Raad, besprak tijdens de derde College Tour de bevindingen van de Raad.

De Raad betoogt dat verschillende tekorten ervoor hebben gezorgd dat de overheid aan gezag heeft ingeboet. Er is een cognitief tekort ontstaan, omdat afgelopen decennia veel publieke taken buiten de overheid zijn belegd. Daarnaast werden veel ambtenaren, zeker in de top, geacht met regelmaat binnen de Rijksdienst te rouleren. Dit heeft als gevolg dat specialisten binnen de overheid schaars zijn geworden. Daarnaast is een moreel tekort ontstaan omdat het overheidshandelen is gereduceerd tot technocratisch-rationeel optreden dat volledig neutraal zou zijn. Ten slotte bestaat er een maatschappelijk tekort waarmee de Raad bedoelt dat wat er leeft in de volle breedte van de samenleving niet altijd meer de overheid weet te bereiken.

In de afgelopen decennia werd het contact tussen samenleving en overheid veelal gestructureerd via het zogenaamde polderen, het zoeken van oplossingen via overleg met diverse betrokken partijen. Het Nederlandse poldermodel maakte in de vorige eeuw zelfs internationale furore.

Foto: De Jonge Klimaatbeweging

Foto: Boom Filosofie

Functioneert dat model dan niet meer, vroegen we **Harmen Binnema**, docent Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht. Het ‘polderen’ staat onder druk, onder meer door de toenemende decentralisering en het toevoegen van verschillende soorten regio’s. Dit ‘woud aan regio’s’ (denk aan de regionale energie-strategie-regio’s, veiligheidsregio’s, politiedistricten etc.) maakt het voor bestuurders moeilijk om besluiten te nemen en hun taken goed uit te voeren. Harmens analyse tijdens de vierde College Tour was dat er sprake is van een grote toename van complexiteit in problemen, terwijl de polderaars vaak de neiging hebben om vooral technische oplossingen (hoe) te zoeken in plaats van de ethische vragen (wat) te verkennen. Ook voor inwoners wordt het niet makkelijker. Immers, doordat besluitvorming minder transparant is, weten zij minder goed bij wie ze terecht kunnen met vragen en in welke laag zij hun (on)genoegen kunnen uiten voor het uitgevoerde beleid. Burgers voelen zich hierdoor minder betrokken bij de politiek en dit voedt het onbehagen.

Sandra van der Meer, bestuurslid HR & secretaris bij de Jonge Klimaatbeweging, voegde daar aan toe dat in het bestaande poldermodel bepaalde groepen, in het bijzonder jongeren, niet of onvoldoende zijn vertegenwoordigd. Daarbij wees ze er op dat wanneer jongeren wel betrokken worden, dit vaak slechts voor de bühne is, het zogenaamde youthwashing.

Foto: David Lok

Marcel Boogers, politicoloog/ bestuurskundige en onder meer hoogleraar Democratie en Transitie aan de Universiteit Utrecht, verzorgde de laatste bijeenkomst. Zijn boodschap was helder: niet de samenleving, maar de overheid is afgehaakt!

“Als het bestuur aan zet is, worden lastige keuzes vaak uit de weg gegaan”

Hij begrijpt best dat veel inwoners geen vertrouwen meer hebben in de overheid als je ziet welke kloof er tussen politiek, beleid en uitvoering is ontstaan. Neem de transitieopgaven rond klimaat en energie: in overheidsland worden ze vooral technocratisch benaderd, getuige termen als ‘stikstofdeposities’, ‘kilojoules’ en ‘energiestrategieën’. In het debat hierover zijn ambtenaren – en in hun kielzog consultants – dominant. Wat er besloten wordt, onttrekt zich grotendeels aan het politieke debat. En als het bestuur aan zet is, worden lastige keuzes (bijv. de vraag waar windmolens in een gebied moeten komen) vaak uit de weg gegaan. Het depolitiseren van belangrijke issues wakkert het wantrouwen in de politiek alleen maar aan. Marcel stelde dat er steeds meer bestuur is zonder politiek en dat veel vraagstukken “ambtenarenfeestjes” zijn geworden.

Wat te doen volgens de experts?

Op basis van hun analyses kwamen de verschillende sprekers ook met opvattingen over hoe het vertrouwen weer zou kunnen worden hersteld. Het spreekt vanzelf dat hun voorstellen in het verlengde lagen van hun gedachten over de oorzaken. Josse de Voogd drukte de provincie op het hart toch vooral oog te houden voor groepen en wijken waar het onbehagen groeit (de pockets). Ook Harmen Binnema wees hierop, door ervoor te pleiten als overheid uit de eigen bubbel te stappen en oprechte interesse te tonen voor wat er breed in de samenleving leeft. Daarbij kwam het voorbeeld langs van de burgemeester van Lopik die met burgers op de tandem door de wijken ging om met hen te spreken.

Verschillende sprekers benadrukten daarbij het belang van een open dialoog. Organiseer ruimte

voor een gesprek waarin men eerst en vooral naar elkaar luistert. Het gaat niet over overtuigen, maar over elkaar begrijpen. Wees daarbij nieuwsgierig naar elkaar, stel vragen, verplaats je in de ander en neem elkaar serieus. Van groot belang daarbij is het gebruik van begrijpelijke taal!

Voer dat gesprek vanuit waarden en belangen in plaats van standpunten. Ga met elkaar het gesprek aan over wat men belangrijk vindt en waarom. Kijk daarbij niet alleen naar de verschillen, maar zoek ook naar gelijkenissen. Indien er wel verschillen zijn, accepteer die dan. “Depolariseer door verschillen te tolereren” adviseerde Karel Smouter, en “organiseer een beter gesprek van de samenleving met zichzelf”. In haar boek Nu is het aan ons (2022, p.37) stelt Eva Rovers

dat een transitie pas echt kan slagen wanneer er ook ideeën en inbreng van beneden naar boven mogen komen. Dan bouw je een gezamenlijk verhaal.

Het voeren van een goede dialoog draagt bij aan het beeld van een betrouwbare overheid. Soms ontstaat er dan ook iets als ‘procesgeluk’, zoals Eva Rovers

dat noemt. Het feit dat je aan een eerlijk proces hebt deelgenomen dat gelijkwaardig was en er naar je argumenten is geluisterd, maakt het genomen besluit, ook al wijkt het van jouw ideeën af, acceptabel. Ervaringen uit de gemeente Zeist onderschreven dit beeld.

“Het voeren van een goede dialoog draagt bij aan het beeld van een betrouwbare overheid”

Met een goed gesprek alleen kom je er echter niet. Bestuurders moeten in deze ingewikkelde tijd met complexe opgaven soms impopulaire beslissingen nemen. Daarover dient men eerlijk te zijn; wat zijn de overwegingen, wat zijn de consequenties. Een gezagwaardige overheid moet naast betrokken ook betrouwbaar en bekwaam zijn, zo stelt Daan Roovers. Een deelnemer aan de plenaire discussie vatte het simpel samen: als overheid moet je niet jokken! Een wethouder vroeg zich in dat kader af of het niet belangrijk was zich kwetsbaar op te stellen: zijn ervaring was dat het zowel voor hemzelf als bestuurder, als voor zijn inwoners beter was soms aan te geven dat hij ook niet altijd weet welke beslissing te nemen.

Het belangrijkste is om als gezagwaardige overheid een heldere visie te hebben. Dit geeft mensen

duidelijkheid en vertrouwen. Het helpt daarbij om als bestuurder of overheid het grotere plaatje zichtbaar te maken, met daarin aandacht voor de verschillende belangen en waarden. Er zijn wellicht keuzes waar niet iedereen zich in kan vinden. Dat kan leiden tot onbegrip. Erken en benoem dit ook. Herken en waardeer de morele dimensies van het overheidsoptreden, zei Daan Roovers. Dit draagt bij aan de betrouwbaarheid en het herwinnen van gezag. Die visie mag, of moet zelfs vaak, een lange termijnvisie zijn. Sandra van der Meer benadrukte eerder het belang van intergenerationeel denken, ook wanneer dat voor de korte termijn moeilijke beslissingen betekent.

Leg dan dus uit waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Expliciteer je morele kompas. Breng de (im)morele consequenties van beleid of maatregelen in kaart. Hoe draagt de gekozen oplossing bij aan dat perspectief en de waarden van verschillende groepen mensen/gebieden? Een bestuurder moet immers keuzes maken. Wees je daarbij bewust van wat je uitstraalt als bestuur(der) en hoe je invulling geeft aan de verschillende waarden, adviseerde Harmen Binnema. Marcel Boogers voegde hieraan toe dat het belangrijk is om de moeilijke keuzes te maken en deze niet uit de weg te gaan door ze te vatten in moeilijke en technocratische begrippen. Het depolitiseren van belangrijke issues wakkert het wantrouwen in de politiek alleen maar aan. Boogers riep dan ook op om het politieke debat – en het keuzeproces dat daarbij hoort – terug te brengen om het vertrouwen in de overheid te herwinnen.

Onder de voorwaarden zoals boven geschetst zien de sprekers volop toekomst voor het huidige model van representatieve democratie, inclusief het ‘polderen’. Maar er is zeker ruimte voor democratische verbreding en verdieping. Het is daarom zinvol om te zoeken naar nieuwe en aanvullende manieren om de democratie goed werkende te houden. Zo schrijft Herman Tjeenk Willink in Het tijt tegen (2023) over actief burgerschap. “Het is zaak burgers opnieuw te leren zich te verenigen en actief in te zetten voor het algemeen belang, zoals zij dat zien. Vanuit het besef dat de samenleving hen niet overkomt, maar juist door henzelf vormgegeven wordt. Zo kan de verbinding tussen individu en samenleving hersteld worden”.

Een manier om te zorgen voor democratische vernieuwing is via vormen van burgerparticipatie. Een van de veelgenoemde instrumenten is het ‘burgerberaad’ dat nu regelmatig in de aandacht is. Eva Rovers deed in haar bijdrage een oproep tot democratische vernieuwing door het instellen van burgerberaden. Zij geeft aan dat burgerberaden, mits goed uitgevoerd (zie ook kader), bij kunnen dragen aan representatievere vertegenwoordiging van burgers bij het maken van nieuw beleid of het nemen van politieke besluiten. Ze benadrukt dat een burgerberaad geen vervanging is van het parlement, gemeenteraad of de Provinciale Staten; het is een aanvulling op het huidige politieke stelsel (zie Eva Rovers en Jelmer Mommers, 2020). Burgerberaden zijn complementair aan de representatieve democratie aldus Marcel Boogers. Harmen Binnema benadrukte dat burgerberaden niet per definitie zaligmakend zijn en alleen zin hebben als de aanbevelingen ook door het bestuur worden overgenomen.

Ons advies

De lezingen en de gesprekken met de vele bestuurders en volksvertegenwoordigers die de bijeenkomsten bezochten, hebben de PCL veel inzicht en inspiratie opgeleverd om een antwoord te vinden op de vraag, hoe herstellen we vertrouwen. In grote lijnen bestaat ons advies uit vijf onderdelen, te weten:

- A Investeer in vertrouwen bij alle grote opgaven/transities.
- B Werk aan een aangehaakte overheid en aangehaakte inwoners en investeer in Betrouwbaarheid, Betrokkenheid en Bekwaamheid.
- C Versterk de huidige representatieve democratie.
- D Investeer in directe participatie en initiatieven.
- E Benut ervaringen en expertise bij gemeenten en de provincie zelf.

Advies A

Investeer in vertrouwen

Uit de verschillende College Tour bijeenkomsten is een groot aantal inspirerende analyses en perspectieven naar boven gekomen. Wij hebben een tour gekregen door zowel stad als platteland en hebben ontdekt dat de kloof binnen deze gebieden soms groter is dan tussen die gebieden. De mensen die zijn afgehaakt hebben vaak geen vertrouwen meer in de politiek. Wij adviseren daarom om het herstel van vertrouwen als basis te nemen. Onderzoek en achterhaal waar het vertrouwen klein is en extra investering nodig heeft. Verdiep je in de verschillende groepen (geografisch, sociaal-cultureel, economisch) of verschillende belangen die er zijn, en achterhaal wat deze groepen belangrijk vinden en of ze vertegenwoordigd worden. De Provinciale Statenverkiezingen hebben aangetoond dat veel burgers zich vertegenwoordigd voelen door de BBB. Het feit dat deze partij niet in de coalitie zit, zou er in het slechtste geval toe kunnen leiden dat de burgers die hierop hebben gestemd zich niet vertegenwoordigd voelen, en daardoor mogelijk afhaken en geen vertrouwen meer hebben in de politiek. Daarom is het belangrijk om als volksvertegenwoordiger in gesprek te gaan met verschillende groepen en nieuwsgierig te blijven. Het is zaak ook de niet in het college van GS vertegenwoordigde groepen te overtuigen van de afwegingen die leiden tot het gevoerde beleid.

Advies B

Werk aan een aangehaakte overheid en aangehaakte inwoners

Investeer in een betrouwbare, betrokken en bekwame overheid. Dat houdt in: de kunst van het in gesprek gaan, creatief, nieuwsgierig en open-minded zijn, weten te luisteren, kennis van zaken te hebben en samen zoeken naar passende oplossingen.

Niet iedereen vindt de gemaakte keuzes even prettig, expliciteer daarom je morele kompas als bestuurder. Wees transparant in hoe de keuzes zijn gemaakt, ook impopulaire beslissingen. Straal een visie uit die over generaties heen gaat en maak dat zichtbaar, zoals bijvoorbeeld door de toekomststoel die in de Provinciale Statenzaal is geplaatst. Dit draagt bij aan de betrouwbaarheid en het herwinnen van gezag.

Investeer in contacten met burgers om het door Roovers aangegeven maatschappelijk tekort op te heffen. En ook: investeer in de kennis en vaardigheden binnen de overheidsorganisatie en straal dat ook uit. Niet alles hoeft een feestje voor consultants en adviseurs te zijn.

Advies C

Versterk de huidige representatieve democratie

Versterk de werking van de bestaande democratische instituties. Wees goede volksvertegenwoordigers met kennis van de wensen, verlangens en gevoelens van burgers. Spreek hun taal, bezoek hen, maar durf ook breed te denken en schuw niet de lange termijn. Streef in de politieke arena naar transparante processen, zonder de-politisering en technocratisering van besluitvorming. Beperk het 'wegzetten' van beslissingen bij gremia zonder politieke controle (de RES-regio's e.d.) en beperk de bestuurlijke spaghetti.

Benut de sterkte van het nog steeds sterke maatschappelijk middenveld en bestaande instituties. Polderen kan, maar doe het goed en transparant.

Op basis van de College Tour heeft de PCL een korte handreiking ontwikkeld voor het 'polderen anno 2023' zodat de provincie optimaal kan werken aan 'het bouwen aan vertrouwen'.

Polderen anno 2023

- 1** Voer als provincie het gesprek in verschillende gebieden en rond de grote transities met een heldere visie en vanuit waarden en belangen (i.p.v. standpunten) en doe dat met alle belanghebbenden in het gebied. Heb het over doelen en niet over middelen.
- 2** Erken dat er verschillende groepen zijn. Kijk of alle belangen in het gebied goed vertegenwoordigd zijn. Betrek actief ondervertegenwoordigde groepen. Werk gebiedsgericht en start vanuit de identiteit van het gebied.
- 3** Spreek een helder proces af met elkaar, waarin voor iedereen duidelijk is wat de rollen en fasen in het gesprek zijn.
- 4** Ga in gesprek en organiseer ruimte voor gesprek waarin men luistert naar elkaar. Wees nieuwsgierig. Ga met elkaar het gesprek aan over wat men belangrijk vindt en waarom. Kijk niet alleen naar de verschillen, maar zoek juist ook naar de gelijkenissen zodat je mensen met elkaar kunt verbinden. Denk aan het 'schillen van de ui': als je steeds verder afpelt vind je elkaar weer bij de kern.
- 5** Als bestuurder: handel vanuit alle burgers en belanghebbende partijen en voer geen belangenbehartigerspolitiek. Ontwikkel gezamenlijk een gedragen afweegkader. Vergeet niet om toekomstige generaties en ruimtelijke kwaliteit daarin op te nemen.
- 6** Wees helder als bestuurder. Hak knopen door wanneer dat moet en wees hier duidelijk en eerlijk over. Voer moreel verantwoord bestuur. Maak (im)morele consequenties van besluiten expliciet en geef rekenschap/inzicht in de gevolgen voor verschillende groepen. Laat als bestuurder weten welke afwegingen gemaakt zijn en welke consequenties dat heeft. Wees betrouwbaar. Zo werk je aan gezag en vertrouwen.

Advies D

Investeer in directe participatie en initiatieven

Breid het democratisch instrumentarium uit door te kijken naar de mogelijkheden van een burgerberaad of andere vormen van burgerparticipatie. Ook is en blijft langetermijndenken belangrijk. Kijk verder dan het hier en nu en de korte termijn, want op die manier kun je de uitdagingen beter aanpakken, samen met de inwoners die je weer vertrouwen.

In het Coalitieakkoord van de provincie Utrecht (2023/2027) staat opgenomen dat zij wil onderzoeken of burgerberaden voor de provincie van meerwaarde kunnen zijn en een toevoeging op bestaande participatie-instrumenten.

De PCL denkt dat het goed is voor de provincie om ervaring op te doen met burgerberaden. Een belangrijk aandachtspunt is dat een burgerberaad een middel is, en geen doel op zich. Voorkom dan ook de focus op participatie van burgers om zo burgerparticipatie af te vinken (schijndemocratie). Ons advies is om te onderzoeken welke onderwerpen zich goed lenen voor een burgerberaad, en onder welke voorwaarden. Suggesties hierover vanuit de College Tour gingen over de toekomst van gebieden in de provincie waar veel opgaven en belangen samen komen.

Experimenteer met burgerberaden, pas de voorwaarden toe en leer van het proces. Maar de PCL raadt ook aan om breder bezig te gaan met democratische vernieuwing; zo zijn burgerinitiatieven ook een goede manier om burgers meer te betrekken bij besluitvorming. Mogelijk zijn er via de inzet van Utrecht-Lab mogelijkheden om de experimenteren.

Burgerberaden: Truth or Dare?

Tijdens de tweede College Tour vertelde Eva Rovers meer over burgerberaden: een nieuwe manier om inwoners te betrekken bij besluitvorming. In veel Europese landen leidde dit tot succesvol beleid, met name op het gebied van het klimaat. Zo hebben onder andere Schotland, Spanje en Luxemburg met behulp van een burgerberaad nieuw beleid ontwikkeld. En ook in Nederland wordt er steeds meer gebruik gemaakt van burgerberaden.

Onder andere op de website mijnburgerberaad.nl zijn goede voorbeelden te vinden van hoe burgerberaden leiden tot uitkomsten die gedragen worden. Zoals bijvoorbeeld in Zeist en Amsterdam. Erg mooi, zei Eva Rovers, maar het is wel belangrijk dat een burgerberaad voldoet aan een aantal randvoorwaarden. Een burgerberaad moet niet dienen als middel om bepaalde keuzes te rechtvaardigen of ingezet worden als voorwendsel om te zeggen dat inwoners betrokken zijn geweest. Houd dus geen burgerberaad om draagvlak te krijgen! Daar is het niet voor bedoeld; dat versterkt eerder het wantrouwen. Ga open het proces in en voorkom dat de gewenste uitkomst al vaststaat. Je moet ook iets doen met de uitkomsten ervan en ervoor zorgen dat de inwoners die mee

hebben gedaan zich gehoord voelen. Zorg dat de verwachtingen vanaf het begin duidelijk zijn. Alleen op die manier zorg je ervoor dat inwoners weer vertrouwen krijgen in de overheid. Of zoals Eva Rovers zei: “Vertrouwen krijg je door het te geven”. Belangrijke randvoorwaarden bij het houden van een burgerberaad zijn:

- 1** Er moet iets op het spel staan: Een burgerberaad moet over een belangrijk onderwerp gaan dat een maatschappelijk probleem is.
- 2** Loot, weeg en maak het persoonlijk: Een belangrijk onderdeel van een burgerberaad is dat het representatief is. Loting en weging zorgen voor een representatieve groep van de samenleving die meedoet. Ook is het belangrijk om het persoonlijk te maken, om er zo voor te zorgen dat iedereen mee wil doen.
- 3** Zorg voor dialoog i.p.v. debat: Bij een burgerberaad is het belangrijk om samen tot een besluit te komen waar iedereen achter staat. Om hiertoe te komen, is het belangrijk om eerst te horen wat iedereen ergens van vindt. Niemand hoeft overtuigd te worden van andermans standpunt.
- 4** Doe wat je belooft: De uitkomst van het burgerberaad wordt serieus genomen. Voordat het burgerberaad begint, wordt verteld dat de resultaten in principe worden uitgevoerd, en waar dit niet mogelijk is, wordt dit op tijd publiek verantwoord.
- 5** Doe het goed of doe het niet.

Advies E

Benut ervaringen en expertise bij gemeenten en de provincie zelf

Tijdens elke bijeenkomst kwamen zowel vragen als waardevolle ervaringen naar voren vanuit de zaal: bestuurders, volksvertegenwoordigers en ambtenaren van gemeenten, waterschappen en provincie, evenals vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Zij maakten duidelijk hoe hoog vertrouwen op de agenda staat. In veel Utrechtse gemeenten worden ervaringen opgedaan én frustratie opgelopen met gerichte gesprekken en experimenten.

Zowel bij ambtenaren als bij volksvertegenwoordigers bleken vooral praktische behoeften te bestaan over in gesprek gaan en aan de slag gaan met bepaalde vormen van participatie (o.a. burgerberaad). De PCL adviseert de provincie een concreet plan op te stellen om de adviezen vanuit deze College Tour en dit advies op te pakken. Daarbij hoort ook het monitoren van de voortgang en het leren van de ervaringen hoe effectief gewerkt kan worden aan het versterken van vertrouwen.

De provincie beschikt zelf over het UtrechtLab, dat collega's en PS-leden helpt om anders te kijken naar opgaven of samenwerking en deze anders aan te pakken. Vanuit de ruime ervaring die het UtrechtLab heeft met het voeren van goede en regelmatig ook lastige gesprekken kan het UtrechtLab de provinciale organisatie helpen gespreksvoering te professionaliseren en

het bouwen aan vertrouwen een stap verder te brengen. Het Lab kan helpen burgerbetrokkenheid te versterken door participatietrajecten op maat te maken en het morele kompas van de provincie in 'processen buiten' te expliciteren. Een aantal provinciale trainees dat de College Tour heeft gevolgd, heeft aangeboden graag een aandeel te leveren in het werken aan vertrouwen, in het verlengde van de College Tour. Wat de PCL betreft is dit een mooie kans voor de provincie en wij adviseren dan ook van harte om naast het UtrechtLab ook gebruik te maken van de betrokkenheid en creativiteit van deze jonge ambtenaren.

Literatuur

Mommers, J. & Rovers, E. (2020) Meer dan een inspraakavond, beter dan een referendum: met deze democratische vernieuwing kan de burger zélf beleid maken. *De Correspondent* 15-10-2020.

Raad voor het Openbaar Bestuur (2022) *Gezag herwinnen. Over de gezagwaardigheid van het openbaar bestuur.* ROB Signalement, Den Haag.

Rovers, E. (2022) *Nu is het aan ons. Oproep tot echte democratie.* Amsterdam: De Correspondent.

Smouter, K. (2022) *Blauw Wit Rood. De boerenopstand als spiegel voor Nederland.* Amsterdam: De Bezige Bij.

Staatscommissie parlementair stelsel (2018) *Lage drempels, hoge dijken. Democratie en rechtsstaat in balans. Eindrapport.* Amsterdam: Boom.

Termeer, K. (2022) Stikstof en de drie voorwaarden voor gezag. [Weblog] *Raad voor het Openbaar Bestuur* 17-05-2022.

Tjeenk Willink, H. (2023) *Het tij tegen. De democratische rechtsorde als fundament.* Amsterdam: Prometheus.

Voogd, J. de & Cuperus, R. (2021). *Atlas van afgehaakt Nederland. Over buitenstaanders en gevestigden.* Kennisbank Openbaar Bestuur

Blogs

Over iedere bijeenkomst is een blog geschreven die in deze publicatie is opgenomen.

1

Blog

Piet Renooy

‘Stille top’, comfortabel of stilte voor de storm?

Het onbehagen groeit. Er lijkt een aanzienlijke groep die maatschappelijk niet meer wil of kan meedoen, die ‘afhaakt’. Josse de Voogd en René Cuperus schetsten in De Atlas van Afgehaakt Nederland hoe dat afhaken zich ontwikkelt in ons land en wat de achtergronden (kunnen) zijn.

Belangrijk startpunt in de analyse van is een indeling die het Sociaal en Cultureel Planbureau maakte van Nederlanders. In één uiterste vinden we degenen die én ontevreden zijn over het eigen bestaan én vinden dat het slecht gaat met onze samenleving, de afhakers.

Deze ‘toekomst-pessimisten’ stemmen vooral PVV, FvD, of gaan niet stemmen. Zij hebben over het algemeen een lagere opleiding en lager inkomen en lezen geen dagblad.

De ‘optimisten’ stemmen op traditionele partijen zoals VVD, D66, PvdA of GL, hebben een hogere opleiding en bovenmodaal inkomen, lezen NRC of FD. Deze groep zit overal aan de knoppen zitten; zij leveren de ministers, de burgemeesters en bezetten de stoelen in de bestuurskamers van polderend Nederland. De ‘pessimisten’ ontberen elke vorm van macht, zij zijn in die gremia niet vertegenwoordigd.

Aangehaakt Utrecht

Wanneer we nu de kaart van Nederland bekijken, dan treffen we in de provincie Utrecht vooral veel optimistisch ‘aangehaakten’. Bovendien kruist de Bible Belt Utrecht, een strook met bewoners met veel maatschappelijke betrokkenheid en vertrouwen.

De Voogd constateerde dat de provincie Utrecht op die manier wel de meest aangehaakte regio lijkt te zijn. De stille top, zo noemde hij het. Geen zorgen dus, zo lijkt het. Maar daar is geen sprake van. Ten eerste, statistieken verdoezelen reëel bestaande probleemgebieden, simpel omdat ze te klein zijn. Maar wanneer je inzoomt op de kaart zijn ze te zien, de ‘pockets’ met minder optimistische, minder gelukkige bewoners. Je vindt ze op het platteland en in de steden.

Ten tweede, succes heeft zijn keerzijde. Een provincie vol blijde en succesvolle D66 en GL stemmende bewoners leidt tot verdringing; er is niet voor iedereen plaats (denk aan hoge woningprijzen).

Er is dus voor de gemeenten en provincie Utrecht geen enkele reden om rustig achterover te leunen. Het is van belang oog te houden voor die die groepen en wijken waar het onbehagen groeit. Betreft hen bij het beleid en de besluitvorming. Je vindt hen zowel in dorpen als in steden.

De Voogd benadrukt de noodzaak om de polarisatie tussen establishment en non-establishment te temperen en te ontregelen.

“De samenleving weet niet altijd meer de overheid te bereiken”

2

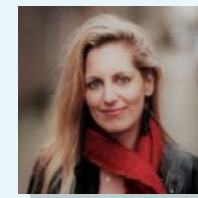
Blog

Els van Grol

Vertrouwen krijg je door het te geven

Hoe komt het dat het vertrouwen in de politiek aan het afnemen is en de kloof tussen stad en platteland lijkt toe te nemen? Hoe kan de provincie werken aan vertrouwen? Die vragen stonden centraal tijdens de tweede College Tour met Karel Smouter, auteur van *Blauw Wit Rood* (2022) en Eva Rovers, medeoprichter van Bureau Burgerberaad en schrijver van *Nu is het aan ons* (2022).

Karel Smouter, bij NRC-redacteur maatschappelijk onbehagen, heeft een goede antenne voor polarisatie, protestbewegingen en wantrouwen. Hij constateert dat er sprake is van verschillende 'lonten in een kruitvat': de omgekeerde vlaggen, de zorgen bij boeren dat ze weg moeten, de uitspraak van Tjeerd de Groot (D66) over halvering van de veestapel en corona. Dit alles mondde uit in protesten waarin 'we vertrouwen het niet', corona, en de stikstofcrisis centraal stonden. Smouter spreekt van een 'veenbrand' met 3 brandhaarden, over respectievelijk 1) wie de Nederlandse identiteit bepaalt, platteland of stad, 2) van wie is het landschap, en 3) van wie is de microfoon? (alle grote media zetelen in Hilversum en Amsterdam). Als 'bluswater' noemt Smouter het beter betrekken van burgers bij grote ontwikkelingen.

“Vraag burgers wat zij nodig hebben bij het tackelen van ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken”

Veel mensen voelen zich voor voldongen feiten geplaatst; de leefomgeving verandert zonder dat er een echt debat is gevoerd. Smouter spreekt van een spanningsveld tussen 'de kaart' met de abstracte plannen en 'het gebied', waar mensen echt leven.

Procesgeluk

Eva Rovers vertelt hoe dan wél te bouwen aan vertrouwen en doet een oproep tot 'echte democratie'. Haar boek benoemt waarom de huidige, representatieve democratie niet volmaakt functioneert. Het botert duidelijk niet tussen 'de macht' en de burgers. Men moet samen in gesprek over de grote issues waar je als overheid de kennis van de samenleving bij nodig hebt en samen vertrouwen opbouwen. Eva propageert daartoe het Burgerberaad.

Succesvoorwaarden: vertrouwen krijgen door het te geven en als overheid je kwetsbaar opstellen, pijn erkennen en écht luisteren naar burgers. Vraag burgers wat zij nodig hebben bij het tackelen van ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken. Op die manier wordt serieus vormgegeven aan de wens op voet van gelijkheid gehoord te worden en kennis te delen. Daaraan meedoen levert de leden van het burgerberaad ook 'procesgeluk' op. Voor de overheid betekent dat soms extra geduld opbrengen. Het kan zelfs betekenen even geen besluit te nemen. Maar: soms moet je vertragen om te versnellen. Vervolgens kan het zijn dat de burgers de lijn bepalen en de overheid volgt; ook dat is leiderschap!

3

Blog

Hugo Hegeman

Bouwen aan vertrouwen- Hoe dan?

Daan Roovers is publieksfilosoof, universitair docent en lid van de Raad voor het Openbaar Bestuur. Zij initieerde onder meer debat over het functioneren van een democratie en de belangrijke plek die burgers daarin innemen. Het verhaal van Roovers is inspirerend, maar vooral het gesprek dat na deze crash course gezag in de statenzaal ontstond blijft me bij: een open dialoog waarin de aanwezigen dilemma's op tafel leggen, vragen stellen en elkaar en de materie écht proberen te begrijpen. Precies het gesprek dat we óók op gang moeten brengen tussen de overheid en haar burgers. Alleen... #hoedan?

Er zijn verschillende redenen waarom het gezag van de overheid afneemt.

- Cognitief tekort: de overheid beschikt niet over voldoende kennis en expertise;
- Moreel tekort: de overheid is te veel gericht op efficiëntie, zonder oog voor waar het 'echt' om gaat;
- Maatschappelijk tekort: de overheid heeft onvoldoende verbinding met de bevolking.

Om het gezag van de overheid te versterken en het vertrouwen van de bevolking te vergroten, kunnen verschillende acties worden ondernomen. Een oplossingsrichting is het versterken van de morele dimensie: erken dat de overheid een morele rol heeft. Het is belangrijk dat de overheid morele dilemma's in beeld brengt, de afwegingen bespreekbaar maakt en

een duidelijke keuze maakt. Keuzes moeten niet onderbouwd worden met 'het moet van de EU', maar als 'gezien de opgave is dit wat we te doen hebben in deze provincie'.

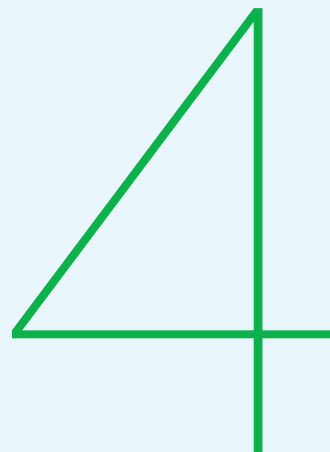
Kathedraaldenken

Een dilemma dat prominent naar voren kwam: hoe kan ik me in de waan van de dag tóch houden aan de langetermijnvisies. Een bekende term hiervoor is kathedraaldenken. De idee is dat, net zoals bij het bouwen van een kathedraal, het doel niet is om snel een resultaat te bereiken, maar om iets te creëren waar toekomstige generaties van kunnen genieten.

“Maak de toekomst concreet, bijvoorbeeld met kunstzinnige verbeelding”

Maar... #hoedan? werd in het gesprek opgeworpen. Het antwoord van Roovers: maak de toekomst concreet, bijvoorbeeld met kunstzinnige verbeelding. Daar zijn al tal van inspirerende voorbeelden van. Zo wordt – naar idee van Jan Terlouw - in verschillende vergaderzalen één stoel leeg gelaten die 'de toekomst' vertegenwoordigt. Ook het Ministerie van de Toekomst is hier mee bezig: door bij kantooringangen kinderschoenen te plaatsen, wordt de volgende generatie direct zichtbaar gemaakt. En, een persoonlijke tip: luister iedere ochtend naar het nummer 'Your Ancestor' van Nynke Laverman.

Blog

Alysa Eijkelenboom

Polderen revisited

Harmen Binnema, docent Bestuur en Beleid aan de Universiteit Utrecht en Sandra van der Meer, bestuurslid bij de Jonge Klimaatbeweging, waren de sprekers van de vierde College Tour. Harmen Binnema vertelde ons meer over het poldermodel en hoe om te gaan met politiek onbehagen. Sandra vertelde ons over het belang van het samen aanpakken van klimaatverandering.

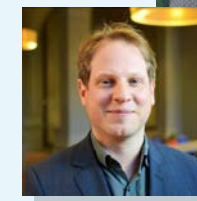
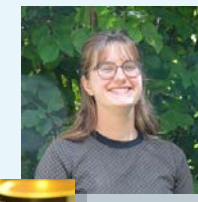
Polderen is nu meer dan ooit nodig door toenemende decentralisering, toename aan (type) regio's, versplintering en toename aan experts. Hierdoor wordt het voor bestuurders moeilijker om besluiten te nemen en hun taken goed uit te voeren. Polderaars hebben vaak de neiging om technische oplossingen (hoe) te zoeken in plaats van ethische vragen (wat) te verkennen. Minder transparante besluitvorming maakt het voor inwoners ook niet makkelijker. Zij weten minder goed bij wie ze terecht kunnen met vragen en in welke laag zij hun (on)genoegen kunnen uiten over het uitgevoerde beleid. Burgers voelen zich hierdoor minder betrokken bij de politiek wat leidt tot onbehagen.

Je kan op verschillende manieren werken aan complexe vraagstukken. Daarbinnen zijn er verschillende manieren om burgers te betrekken. Denk bijvoorbeeld aan burgerberaden, maar let op de context waarin een burgerberaad wordt gebruikt. Let ook op dat het nooit als doel wordt gebruikt en pas op voor youthwashing: het betrekken van jongeren louter om te kunnen zeggen dat ze zijn betrokken zonder iets te doen met wat zij zeggen en wensen.

Denk intergeneratieel

De Jonge Klimaatbeweging kijkt met een positieve blik naar de toekomst. Niet alles is misschien nog mogelijk, maar het is belangrijker om te focussen op wat nog wel kan. De coronacrisis heeft getoond dat veel kan op korte termijn. Als we het klimaat als crisis aanvliegen dan kunnen we dus wel veranderen als het moet.

Maar wie gaat dit doen? Het is niet alleen aan jongeren, ook volwassenen kunnen een steentje bijdragen. Denk dus vooral intergeneratieel. Als het aan de Jonge Klimaatbeweging ligt, doen we geen stap achteruit: we nemen een stap vooruit maar dan een andere richting in dan nu wordt gedaan. Belangrijk hierin is dat we het samen doen. Jongeren durven wel, als ze het maar niet alleen hoeven te doen.

“Polderaars hebben vaak de neiging om technische oplossingen (hoe) te zoeken in plaats van ethische vragen (wat) te verkennen”

5

Blog

Gert-Jan Hospers

De afgehaakte overheid, het politieke debat moet terug!

Een betrouwbare, betrokken en bekwame overheid. Dat klinkt mooi, maar hoe zorg je daarvoor? De PCL vroeg Marcel Boogers, hoogleraar Democratie en Transitie aan de Universiteit Utrecht, naar zijn visie. Meteen al aan het begin van zijn lezing verklapte Boogers zijn boodschap: niet de samenleving is afgehaakt, maar de overheid! Hij begrijpt best dat veel inwoners geen vertrouwen meer hebben in de overheid als je ziet welke kloof er tussen politiek, beleid en uitvoering is ontstaan.

Neem de transitieopgaven rond klimaat en energie: in het debat hierover zijn ambtenaren – en in hun kielzog consultants – dominant. Wat er besloten wordt, onttrekt zich grotendeels aan het politieke debat. En als het bestuur aan zet is, worden lastige keuzes vaak uit de weg gegaan. Het depolitiseren van belangrijke issues wakkert het wantrouwen in de politiek alleen maar aan. Volgens Boogers moet het politieke debat terug om het vertrouwen in de overheid te herwinnen.

Vanuit deze visie staat een betrouwbare overheid volgens Boogers voor ‘rechtstatelijke duidelijkheid over wie waarover gaat’. Laat de provincie minder bescheiden zijn en zich meer ontfermen over regionale thema’s in plaats van de aanpak daarvan over te laten aan vage

regionale samenwerkingsverbanden. Een betrokken overheid betekent dat iedereen in de samenleving kan meedoen of wordt gehoord. Om dat te bereiken is ‘eerherstel van de representatieve democratie’ nodig. Ondanks hun nadelen blijven verkiezingen een beproefd middel om zicht te krijgen op de stemming in het land. Een overheid die bekwaam wil zijn vraagt in de ogen van Boogers om ‘het verminderen van het bestuurlijk debat aan regionale tafels’ en andere ondoorzichtige constructies. Durf, duidelijkheid en daadkracht – daarmee bouw je als overheid aan vertrouwen.

“Laat de provincie minder bescheiden zijn en zich meer ontfermen over regionale thema’s”

Nooit jokken

Bij het publiek riep het inspirerende verhaal van Boogers veel reactie op. Naast herkenning en bijval waren er ook vragen, met name van lokale bestuurders. Want als je de politiek bij lastige vraagstukken centraal stelt, hoe kom je er dan met z’n allen uit? Suggesties vanuit de zaal varieerden van “je moet als overheid nooit jokken tegen de mensen”, “durf je als bestuurder kwetsbaar op te stellen” en “neem de moeite om echt te luisteren naar de mensen”. Tegelijkertijd drukte Marcel Boogers de volksvertegenwoordigers op het hart om meer over doelen te debatteren dan over middelen (“heb het over verkeersveiligheid in plaats van over rotondes”) en stelde hij dat burgerberaden slechts complementair zijn aan de representatieve democratie. Een verfrissende boodschap!

Nawoord

Huib van Essen

Gedeputeerde Ruimtelijke
Ontwikkeling, Coördinatie
Omgevingsbeleid, Energietransitie,
Milieu en Bestuur

De provincie Utrecht is, mede door haar rijke variatie en centrale ligging, een aantrekkelijk middelpunt van het land. Een ware magneet waar letterlijk en figuurlijk alles en iedereen samenkomt. Een provincie die zich voortdurend aanpast aan nieuwe omstandigheden, zich verder ontwikkelt en altijd 'in beweging' is. Waar we samen bouwen aan een gezonde en groene leefomgeving.

Momenteel staat onze provincie voor grote uitdagingen: de invloed van klimaatverandering, de draagkracht van ons water- en bodemsysteem, de transitie van de landbouw en versterking van onze natuur, de energietransitie, de forse opgave voor voldoende betaalbare woningen en toekomstbestendige werklocaties en het mee ontwikkelen van groen, recreatie, cultureel aanbod en bereikbaarheid. Het hoofd bieden aan deze combinatie van opgaven zal de inrichting en het leven in onze provincie blijvend veranderen. Ook in het verleden hebben ontwikkelingen door de jaren heen verstrekkende gevolgen gehad voor de manier waarop we in Utrecht onze ruimte ordenen, gebruiken en beheren. Innovatie, samenwerking en ruimtelijke kwaliteit staan in Utrecht daarbij altijd hoog in het vaandel. Dat is de manier waarop wij onze provincie mooi, gezond en aantrekkelijk houden en doorgeven aan volgende generaties.

Om ons daarbij te helpen en adviseren is bijna 16 jaar geleden de Provinciale Commissie Leefomgeving (PCL) ingesteld door Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. Op 8 januari 2008 werden drie adviescommissies samengevoegd tot één, de PCL. Sindsdien heeft de PCL veel waardevolle adviezen en deskundige bijdragen geleverd. Het heeft het bestuur en de organisatie van onze provincie scherp gehouden, nieuwe inzichten gegeven en aangezet tot nadenken. Daarom hebben we

“Innovatie, samenwerking en ruimtelijke kwaliteit staan in Utrecht altijd hoog in het vaandel”

besloten om onafhankelijke advisering, ook nu het wettelijk niet meer verplicht is per 1 januari 2024, in vernieuwde vorm voort te zetten en een nieuwe impuls te geven. In 2024 worden de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (de PARK) en de PCL samengevoegd tot een nieuwe onafhankelijke organisatie met als werktitel ‘Utrecht Advies’.

De collegetour, de vijf bijeenkomsten waaruit dit boekje voortkomt, was een prikkelende en inspirerende manier om open in gesprek te gaan over een actueel thema: vertrouwen. Vertrouwen van de samenleving in de politiek, maar ook andersom. De lezingen en de gesprekken met bestuurders van o.a. waterschappen, gemeenten en provincie, professionals en ambtenaren hebben ons uitgedaagd. Ze maakten ons eens te meer bewust van het onbehagen en de onzekerheid bij grote groepen inwoners. Van het belang van verantwoordelijk bestuur, dat nieuwsgierig is, lef toont en transparant keuzes maakt.

En van de kansen van bijvoorbeeld burgerberaden. Genoeg stof om over door te praten en op door te pakken.

Ik wil de huidige leden van de PCL, de voormalig leden van de PCL en in het bijzonder de voorzitter van de laatste 8 jaar, Dorien de Wit, hartelijk bedanken voor hun inzet en adviezen en hoop een aantal leden weer terug te zien in Utrecht Advies.

Adviezen

Provinciale Commissie Leefomgeving 2015 - 2023

2015-2016

- Advies Kansen creëren en communiceren – Tien kansen voor de provincie Utrecht bij de opvang, huisvesting en integratie van vluchtelingen, maart.
- Blog Utrecht topregio in samenwerking en leefbaarheid, mei.
- Blog Een half jaar PCL tegenspraak op bestelling, mei.
- Bijeenkomst Gezonde Leefomgeving in Stad en Dorp, juni.
- Klankborden over uitnodigend en duurzaam ontwikkelen – advies in de vorm van een goed gesprek over de Herijking van de provinciale ruimtelijke Structuurvisie, juli.
- Blog Herijking provinciale ruimtelijke structuurvisie, juli.
- Blog Energie duurzaam bevorderen, augustus.
- Advies Vinger aan de pols bij de energietransitie, september.
- Advies Gezonde leefomgeving in Stad en Dorp als leidend thema voor de Omgevingsvisie, oktober.

2017

- Advies De Netwerksamenleving als provinciale uitdaging, april.
- Adviezen over de Omgevingsvisie:
- De Omgevingsvisie als 5-voudige kans, mei.
- Startnotitie Omgevingsvisie- en verordening, juni.
- Advies Trots, Circulair, Slim, advies bij de herijking van de Landbouwvisie, juni + blog.

- Advies Het Groene Hart: vitaal orgaan van de Randstad, advies bij Perspectief Groene Hart 2040, samen met PAL Zuid-Holland, augustus.
- Advies-Animatiefilm Naar een duurzame toekomst van het Veenweidegebied, oktober.
- Advies over leegstand en transformatie van gebouwen, oktober.
- Blog Herijking Utrechts landbouwbeleid, oktober.
- Strategie voor een gezonde en inclusieve samenleving, PCL-advies bij het Koersdocument Omgevingsvisie, december.
- Strategisch omgaan met data, advies in de aanloop naar de Omgevingsvisie, december.

2018

- Expertmeeting Smart Mobility, maart.
- Advies Slimme Mobiliteit, mei.
- Bijeenkomst Omgevingskwaliteit, juni.
- Advies Reactie op concept Landbouwvisie, september.
- Advies De provinciale Omgevingsvisie als richtinggevend kader, september.

2019

- Blog Onverwachte mogelijkheden voor slimme en duurzame mobiliteit, februari.
- Vier adviesfilms met de jonge onderzoekers over
 1. energiebesparing,
 2. opwekken duurzame energie,
 3. energieopgave en burgerinitiatieven en
 4. samenhangende aanpak energieopgave, maart.

- Advies over Evaluatie en toekomst PCL, april.
- Advies checklist voor omgevingskwaliteit, PCL Utrecht en PAL Zuid-Holland, april.
- Advies Woningbouw en omgevingskwaliteit in de provincie Utrecht, mei.
- Gastlezing Professor Martijn van der Steen over Overheidssturing in de netwerksamenleving, mei.
- Blog Sturen in netwerken, juni.
- Adviesfilm Woningbouw en omgevingskwaliteit in de Provincie Utrecht, september.
- Inspiratiebijeenkomst Klimaatadaptatie, november.
- Inspiratiebijeenkomst provinciale adviesraden over de Omgevingswet, november.

2020

- Advies Programmaplan energietransitie, januari.
- Advies Omgevingsvisie, februari.
- Advies over Klimaatadaptatie, februari.
- Advies Economische visie 2020-2027 PARK + PCL, mei.
- Advies Sociale Agenda, juni.
- Blog Openbare Ruimte in de anderhalve meter samenleving, juni.
- Blog Klimaatadaptatie, dat kan je zelf!, augustus
- 4 online expertmeetings over de verbinding tussen recreatie en andere grote opgaven met deelnemers van provincie, gemeenten, recreatie organisaties, natuurorganisaties en adviesbureaus, oktober.
- Advies Reactie PCL op ontwerp Omgevingsvisie en ontwerp interim omgevingsverordening, november.

2021

- Advies Recreatie in combinatie, januari
- Inspiratiebijeenkomst Kate Raworth over Donut Economie, februari.
- Inspiratiedocument Binnendorps Verdichten, maart.
- Advies Circulaire Samenleving, maart.
- Inspiratiebijeenkomst Recreatie in combinatie, juni.

2022

- Collegetour nr. 1 Bouwen aan vertrouwen met Josse de Voogd, juni.
- Blog 'Stille top', comfortabel of stilte voor de storm, juni.

2023

- Advies De grenzeloosheid voorbij, over het provinciaal ruimtelijk voorstel i.k.v. het Rijksprogramma NOVEX, februari.
- Collegetour nr. 2 Bouwen aan vertrouwen met Karel Smouters en Eva Rovers, februari.
- Blog Vertrouwen krijg je door het te geven, februari.
- GroenMagazine, Groen een kwestie van doen, groen in stad en dorp, maart.
- Collegetour nr. 3 Bouwen aan vertrouwen met Daan Roovers, april.
- Blog Bouwen aan vertrouwen hoe dan, april.
- Collegetour nr. 4 Bouwen aan vertrouwen met Harmen Binnema en Sandra van der Meer, mei.

- Blog Bouwen aan vertrouwen: laten we het samen doen, mei.
- Advies Wat is ruimte ons waard? over de toekomstwaarde en bouwcultuur voor ruimtelijke kwaliteit in de provincie Utrecht, juli.
- Advies Ruimtelijk Voorstel: Kleur bekennen. Keuzes in beeld, tijd om te kiezen, juli.
- Collegetour nr. 5 Bouwen aan vertrouwen met Marcel Boogers, september.
- Blog De afgehaakte overheid het politieke debat moet terug, september.
- Advies Bouwen aan vertrouwen, december.

Colofon

Provinciale Commissie voor de Leefomgeving

Thessa Fonds, lid
 Els van Grol, lid
 Marleen van den Ham, lid
 Hugo Hegeman, lid
 Gert-Jan Hospers, lid
 Ronald Löhr, lid
 Piet Renooy, lid
 Myriam van Rooij, lid
 Dorien de Wit, voorzitter
 Alysa Eijkelenboom, jonge onderzoeker
 Justien Mulder, secretaris en procescoördinator
 Jolanda Meewezen, projectmedewerker
 Sandra Venema, projectmedewerker

Vormgeving

Vorm de Stad

Foto's tenzij anders vermeld

Piet Renooy
 Dorien de Wit

December 2023

provincie-utrecht.nl/politiek-bestuur/provinciale-commissie-leefomgeving

Eerder maakten ook deel uit van de PCL:

Rutger Dijksterhuis, lid
 Rudi van Etteger, lid
 Bas van de Griendt, lid
 Hugo van der Steenhoven, lid
 Alie Tigchelhoff, lid
 Willem Verbaan, lid
 Fred Vos, lid

Michiel Knoppers, jonge onderzoeker
 Maarten Koese, jonge onderzoeker
 Rosa Koopmans, jonge onderzoeker
 Felicity Langelaan, jonge onderzoeker
 Carmen Perez Garcia, jonge onderzoeker
 Jelle Silvius, jonge onderzoeker
 Anouk van Twist, jonge onderzoeker

Josefine van der Heijde, secretaris en procescoördinator
 Vivian van den Bosch, secretaris en procescoördinator

